

tænke mulighederne og formidle dem. Det drejer sig ikke blot at genoplive den gamle tradition for europæiske tænkere, det handler om at udtrykke den nye europæiske identitet.

Den gamle identitet sammenblandede imperialismen og demokrati og beskyttede sig med en rationalitet, der ikke forstod sig selv. Den nye identitet erkender sig selv som placeret i, og bestående af, en mangfoldighed af kulturer – en mangfoldighed, der må respekteres og benyttes.

Det er tendenserne til specialisering og teknokrati, der gør det svært at turde tænke de store problemer, som skal bekæmpes. De intellektuelle skal atter interessere sig for det fælles anliggende, men nu uden at betragte deres kultur som den eneste i verden og uden at lade sig forblinde af ideologierne. Erfaringerne skal gøres op. De intellektuelle fra østlandene har gjort deres for at udvikle den europæiske kultur, mens mange i Vesten gav efter for letkøbtheden og forbrugerismen.

Epilogen konkluderer Morin, at Europa nu samtidig må erkende sin status som én af klodens provinser og blive til noget, som ikke skal være en forening af nation-stater, men noget helt nyt, der endnu ikke er tænkt.

Europa er det eneste sted i verden, hvor staternes paranoia og nationernes religiøse aggressivitet er slumret i de sidste fyrré år; hvor imperialismens ild er blevet slukket, og hvor myten om en jordisk frelse er blevet afsløret selv for dem, der var mest afhængige af den. Det burde arbejde for beskyttelsen af den kulturelle arv, (og ikke blot den af europæisk afstamning), samt af fremtidens muligheder. Morin ønsker en ny Renaissance, som vil kunne blive til på grundlag af en søgen efter en livskunst med udgangspunkt i såvel vor egen europæiske tradition som i hele menneskehedens rigdom af kulturer. Det er vor evne til at tænke frit og tvivlende, vi skal bygge på. Der er ingen Sandhed at finde, blot livskvalitet.

Dominique Bouchet
Institut for nationaløkonomi og sociologi
Odense Universitet

Else Øyen (ed.), *Comparing Welfare States and Their Futures*, Aldershot: Gower, 1986, 246 s., 35 \$; Richard Rose & Rei Shiratori (eds.), *The Welfare State East and West*, Oxford University Press, 1986, 213 s.

Interessen for velfærdsstatens udvikling, problemer eller »krise« har været meget stor, efter at de økonomiske problemer tårnede sig op i midten af 1970'erne. Til de mange bøger om emnet føjer sig nu to ret forskellige værker. Sociologen Else Øyen fra universitetet i Bergen har redigeret en bog, der i to hovedafsnit analyserer tendenser og problemer, der henholdsvis er fælles for velfærdsstaten og specifikke for en række udvalgte lande. Opdelingen af de i alt 15 kapitler i de to hovedafsnit er dog ikke altid helt logisk.

Redaktørens indledningskapitel er også en slags konklusion. Det fremgår, at forfatterne i almindelighed er bekymrede over udviklingen, der i øvrigt forekom-

tænke mulighederne og formidle dem. Det drejer sig ikke blot at genoplive den gamle tradition for europæiske tænkere, det handler om at udtrykke den nye europæiske identitet.

Den gamle identitet sammenblandede imperialismen og demokrati og beskyttede sig med en rationalitet, der ikke forstod sig selv. Den nye identitet erkender sig selv som placeret i, og bestående af, en mangfoldighed af kulturer – en mangfoldighed, der må respekteres og benyttes.

Det er tendenserne til specialisering og teknokrati, der gør det svært at turde tænke de store problemer, som skal bekæmpes. De intellektuelle skal atter interessere sig for det fælles anliggende, men nu uden at betragte deres kultur som den eneste i verden og uden at lade sig forblinde af ideologierne. Erfaringerne skal gøres op. De intellektuelle fra østlandene har gjort deres for at udvikle den europæiske kultur, mens mange i Vesten gav efter for letkøbtheden og forbrugerismen.

Epilogen konkluderer Morin, at Europa nu samtidig må erkende sin status som én af klodens provinser og blive til noget, som ikke skal være en forening af nation-stater, men noget helt nyt, der endnu ikke er tænkt.

Europa er det eneste sted i verden, hvor staternes paranoia og nationernes religiøse aggressivitet er slumret i de sidste fyrré år; hvor imperialismens ild er blevet slukket, og hvor myten om en jordisk frelse er blevet afsløret selv for dem, der var mest afhængige af den. Det burde arbejde for beskyttelsen af den kulturelle arv, (og ikke blot den af europæisk afstamning), samt af fremtidens muligheder. Morin ønsker en ny Renaissance, som vil kunne blive til på grundlag af en søgen efter en livskunst med udgangspunkt i såvel vor egen europæiske tradition som i hele menneskehedens rigdom af kulturer. Det er vor evne til at tænke frit og tvivlende, vi skal bygge på. Der er ingen Sandhed at finde, blot livskvalitet.

Dominique Bouchet
Institut for nationaløkonomi og sociologi
Odense Universitet

Else Øyen (ed.), *Comparing Welfare States and Their Futures*, Aldershot: Gower, 1986, 246 s., 35 \$; Richard Rose & Rei Shiratori (eds.), *The Welfare State East and West*, Oxford University Press, 1986, 213 s.

Interessen for velfærdsstatens udvikling, problemer eller »krise« har været meget stor, efter at de økonomiske problemer tårnede sig op i midten af 1970'erne. Til de mange bøger om emnet føjer sig nu to ret forskellige værker. Sociologen Else Øyen fra universitetet i Bergen har redigeret en bog, der i to hovedafsnit analyserer tendenser og problemer, der henholdsvis er fælles for velfærdsstaten og specifikke for en række udvalgte lande. Opdelingen af de i alt 15 kapitler i de to hovedafsnit er dog ikke altid helt logisk.

Redaktørens indledningskapitel er også en slags konklusion. Det fremgår, at forfatterne i almindelighed er bekymrede over udviklingen, der i øvrigt forekom-

mer ret kalejdoskopisk. Er der krise eller blot forandring? Kan der påvises nye løsninger? Et hovedbudskab er, at de mest udviklede velfærdsstater også er mest robuste over for forsøg på ændringer. Men visse ændringer forekommer overalt. Else Øyen mener ydermere, at ændringerne sker efter et fælles mønster, og at de (hvis de da fortsætter) på længere sigt kan omforme velfærdsstaten radikalt. Hun hæfter sig især ved to tendenser. Den ene er, at ændringerne i omfordelingen overalt går ud over de mest forfordelte og marginale grupper. Den anden er, at staten trækker sig tilbage til fordel for »privatisering« af velfærdsydelser under forskellige former. Disse perspektiver kan Øyen ikke lide.

Bogens enkelte kapitler belyser udviklingen under forskellige synsvinkler og i forskellige lande. Det første hovedafsnit rummer (udover indledningen) et kapitel af Ramesh Mishra, der gør sig til talsmand for en »korporatistisk velfærdsstat« (som man på det nærmeste har i Sverige og Østrig), da dennes »integrerede approach« er den pluralistiske overlegen. Ulf Himmelstrand finder, at man i virkeligheden burde tale om den »moderne kapitalismes problemer« og foreslår som løsning »democratic collective capitalism with workers' selv-management, and a vertical integration of infrastructural and reproductive functions with highly automated industry fulfilling maintenance functions in a vertically-integrated unit« (p. 43). Frances Fox Piven & Richard A. Cloward mener, at Reagan-administrationens politik vil fejle, fordi den ikke tager hensyn til de dybtgående ideologiske og strukturelle forandringer, der er sket siden slutningen af det 19. århundrede: »... it cannot simply eliminate the huge and intricate state apparatus created in response to a history of popular demands« (s. 61). Rolf G. Heinze m.fl. skitserer mulige udviklingstendenser i Vesttyskland og finder, at en »muddling through« strategi er mest sandsynlig. Dette synspunkt støttes af Dieter Grunow (i et kapital anbragt i bogens andet hovedafsnit) der i øvrigt afviser, at kravene om »afbureaukratisering« og »selvhjælpsbevægelsen« betyder velfærdsstatens afvikling. Hilary Rose argumenterer for, at velfærdsstatens problemer især går ud over kvinderne. Endelig understreger Franz-Xaver Kaufmann & Lutz Leisering demografiske ændringers selvstændige betydning for velfærdsstatens udvikling. De kritiserer, at man ofte bygger på en fejlagtig antagelse om demografisk ligevægt.

Bogens andet hovedafsnit indledes af Robert Pinker med et kapitel, der sammenligner velfærdsordninger i England og Japan. Han understreger især nødvendigheden af at inddrage kulturelle forskelle. Derefter følger et kapitel af Lars Nørby Johansen om udviklingen i Skandinavien. Som forklaringer på, at velfærdsstaten har overlevet både økonomisk stagnation og politiske angreb, anfører han dels, at de økonomiske vanskeligheder i sig selv har mobiliseret øget støtte til velfærdsstaten og dels, at de skandinaviske velfærdsstaters institutionelle natur udgør en beskyttelse mod politiske angreb. Zsuzsa Ferge skriver om ungarsk socialpolitik efter 1945 (i Østeuropa kan man af marxistiske grunde ikke tale om en »velfærdsstat«) og finder behov for en stærk og autonom politik inden for rammerne af statslige garantier og folkelig kontrol. New Zealand ramtes hårdt af den økonomiske krise, men ifølge Avery Jack har det (endnu) ikke betydet større reduktioner i velfærdsydelserne. Østrig slap af forskellige grunde relativt nemt gennem 1970ernes økonomiske vanskeligheder, og selvom udviklingen senere har

været mindre gunstig, er der heller ikke her tale om reducerede ydelser, får vi at vide af Georg Busch m.fl. Bogens to sidste kapitler er mindre opmuntrende. Roberta M. Mutiso skriver om velfærden i Kenya. Skønt der ikke er ret megen velfærd for de fleste, fremføres også der krav om privatisering og lignende. Endelig fortæller Kumar Rupesinghe en lidt deprimerende historie om Sri Lanka, hvis velfærdsordninger undermineredes af økonomiske vanskeligheder og en ikke vellykket »eksport-orienteret industrialiseringspolitik«.

Som det fremgår, er bogens kapitler ikke særlig velintegrerede. De er også af noget forskellig kvalitet. Udvalget af lande er ikke helt almindeligt, men kan have sammenhæng med, at initiativet til bogen udgik fra en »research committee« under »The International Sociological Association«. Bogen rummer dog mange interessante betragtninger og nyttige informationer.

Medens Øyens bog handler om velfærdsstaten i en forholdsvis snæver forstand (»The core idea of a welfare state is that of a state providing for citizens who are not able to cover basic needs«, s. 2) er det af Rose og Shiratori redigerede bind bredere anlagt. Det har også en klarere formuleret overordnet problemstilling. Titlen er måske lidt vildledende, da de omhandlede lande er USA, Japan, England, Vesttyskland, Skandinavien og Israel.

Kort sagt er hovedformålet at undersøge variationer i de måder, hvorpå velfærdsydelser tilvejebringes. Det er ikke nok at se på staten som leverandør. Richard Rose argumenterer i det indledende kapitel for, at også private husholdninger (familier) og markedet bidrager til den samlede velfærd. Opgaven er at analysere, hvad han kalder »the welfare mix«, dvs. »the contribution that each of the three very different institutions – the household, the market, and the state – makes to total welfare in society« (s. 14). Rose er tro mod dette program i sit eget kapitel om England, hvor han undersøger syv væsentlige »welfare concerns«, nemlig indkomst, mad, bolig, personlige sociale ydelser, uddannelse, sundhed og transport. Som man nok kan regne ud, bliver resultatet temmelig blandet: »... each major welfare need is usually met by two or three different sources« (s. 104). Rose afviser på dette grundlag éndimensionale løsninger af både venstreorienteret og højreorienteret art.

De øvrige bidragydere er knap så tro mod det formulerede analyseoplæg. Nathan Glazer analyserer særtræk i den amerikanske udvikling og giver flere forklaringer på, at man i USA er meget afhængige af »a great variety of private, voluntary, ethnically and religiously sponsored, non-profit and profit agencies« (s. 62) for at opretholde velfærden. Naomi Maruo fortæller os, at familier og virksomheder fortsat vil spille en vigtig rolle i Japans »welfare mix«, om end statens betydning nok vil vokse. Erik Allardt gør rede for den »skandinaviske model«, hvori staten har en central placering. Også han betoner dog, at staten ikke er ene om at skabe velfærd. Desuden ser han tegn på, at nye behov ikke kan opfanges af den ellers succesrige skandinaviske model. Wolfgang Zapf analyserer udviklingen i Tyskland fra Bismarck til i dag. Han ser ingen krise for velfærdsstaten, men forudsiger dog en større rolle for forskellige sammenslutninger og primærgrupper. Shmul Eisenstadt gør rede for de særlige forhold i Israel, der tilsyneladende ikke kan indpasses i det mere generelle analyseskema. Yukio Nogucki peger på den

tikkende bombe i det japanske pensionssystem og diskuterer, hvad der kan gøres for at undgå eksplosion. Det afsluttende kapitel er skrevet af Rei Shiratori. Han søger at sammenfatte nogle resultater og foreslår, at man ikke diskuterer velfærdsstaten men velfærdssamfundet, der vel nærmest svarer til forestillingen om det »gode samfund«, præget som det er af værdierne autonomi, velstand, broderskab og frihed. Mere praktisk set er hans budskab dog nok, at familier, private virksomheder og non-profit organisationer bør have en mere fremtrædende rolle. Desuden ser han et generelt problem i, at et fattigt mindretals interesser ikke varetages på grund af et »egoistisk middelklasseflertal«, der ikke vil give noget fra sig.

De to omtalte bøger er, som indledningsvis nævnt, ret forskellige. Uanset hvilke værdipræmisser, læseren møder dem med, må han eller hun dog indrømme, at bøgerne supplerer hinanden ganske godt.

Erik Damgaard
Institut for Statskundskab